
TÖRTÉNELMI FIGYELŐ

BORSI-KÁLMÁN BÉLA:

Együtt vagy külön utakon

Borsi-Kálmán Béla könyvének kevésbé irodalmi, viszont tárgyyszerűbb alcíme: *A Kossuth-emigráció és a román nemzeti mozgalom kapcsolatának történetéhez*. A kötet ennek megfelelően két részből áll. Az első rész tárgya a román nemzettudat kialakulása és jellemzése. A két fejezetbe tagolt második részé pedig a magyar emigráció szembesülése az ötvenes és hatvanas évekbeli román politikával – középpontban a megegyezési kísérletekkel.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy a nemzetiségi törekvésekkel és Béccsel egyaránt szembenálló magyar politika esélytelen, kudarcra ítélt. Jól ismert, hogy a Béccsel való szövetség alternatívája helyett, amely 1867-ben végül is realizálódott, az emigráció megegyezésre törekedett az ország nemzetiségeivel és a szomszédos kisállamokkal. 1851-ben Kossuth ennek jegyében dolgozta ki ún. kútahtyai alkotmánytervezetét, amely – az ország területi egységének megőrzése mellett – széles körű jogokat ajánlott a nemzetiségeknek. A nemzeti-ségi egyenjogúsítás és a belső demokratizálás programja Kossuthnál és másoknál is kiegészült egy Szerbiából, a román fejedelemségekből és az Ausztriától elszakadt Magyarországból álló államszövetség, a Duna-konföderáció megteremtésének a tervével. Tudott az is, hogy ezt akkor érdemben és határozatosan egyetlen nagyhatalom sem támogatta. Kevésbé ismert viszont, hogy az érdekelt dunai államok, mindenképp a román fejedelemségek, ill. az 1858-ban létrejött román állam, hogyan vélekedtek e kérdéscről? Borsi-Kálmán Béla kötetbe foglalt három tanulmányából, amely a fiatal szerző első könyve, elsősorban erről tájékozódhat az olvasó.

A 19. század első évtizedeiben formálódni kezdő román nemzettudat és politika jellegzetességei közül a szerző különösen kettőt hangsúlyoz: a bizantinizmust, tehát egyfajta kétarcúságig rugalmas és kifinomult diplomáciai érzéket mint stílust, s a dáko-román kontinuitás elméletét mint egyre inkább meghatározóvá váló tartalmat.

A bizantinizmust a konstantinápolyi görögöktől származtatja, akik a késői török uralom alatt a havasalföldi és moldvai fejedelmeket, továbbá a fejedelemségek gazdasági, társadalmi és politikai elitjének jelentős részét adták. Szerepüket és befolyásukat jól jellemzi, hogy a 18. század végéig a hivatali, társasági és egyházi nyelv, valamint a közép- és felsőoktatás nyelve mindkét fejedelemségben a görög volt. Leszármazottaik, az 1848-as nemzedék, ill. a két fejedelemség egyesítői, akikkel tehát Kossuthék szembekeverültek, már románnak tudták magukat. Am anyanyelvük, továbbá alap- és középfokú iskoláik tanyelve még nem ritkán nekik is görög volt, s a nyugat-európai nyelveket és műveltséganyagot is úgy sajátították el, hogy

közben régebbi beidegződéseiket, így többek között őseik diplomáciai kifinomultságát is megőrizték. „Mindez egyfajta kétarcúságot eredményezett, amit nyugat- és közép-európai szemmel (beállítódással) nemigen lehetett követni...” – írja a szerző.

A dáko-román kontinuitás elméletét, amely szerint a román nép az ókori rómaiak leszármazottjai, s így Erdély őshonos lakossága, sajátos módon nem fejedelemségbeli, hanem erdélyi román értelmiségiek (S. Micu-Klein, G. Sincal, P. Maior) dolgozták ki. Erdélyiek voltak azok is, akik ezt a teóriát a 19. század első évtizedeiben a fejedelemségekben elterjesztették. (Az első román nyelvű felsőoktatási intézményt, amelyben a 48-as román nemzedék számos vezető tagja is tanult, ugyancsak egy erdélyi áttelepült szervezte meg 1818-ban.)

A dáko-román elmélet, ill. ennek politikai lényege, tehát Erdély és a fejedelemségek történetileg jogos és indokolt egyesítése egy államban főleg a radikálisabb és merészebb havasalföldi értelmiséget ragadta magával. Az erdélyiek mellett elsősorban ők azok, akik a román-magyar megegyezés először 1849-ben körvonalazódó tervét elvetik, s az összrománság, azaz Erdély és a fejedelemségek Habsburg-birodalmon belüli egyesítését tűzik ki célul. A konzervatívabb és óvatosabb moldvai szellemiség ezzel szemben inkább csak a két fejedelemség egyesítését tartotta reálisan elérhetőnek, s a magyarokban mintegy potenciális szövetségest látott. Képviselőik ennek megfelelően a dáko-román elméletről is meglehetősen lesújtóan vélekedtek. Egyik reprezentánsuk, M. Kogalniceanu 1843-ban így nyilatkozott erről: „Bennem egy románt fognak találni, de sobasem addig, hogy hozzájáruljak a római mánia terjedéséhez, vagyis abhoz, hogy rómaiaknak nevezzük magunkat. . . Ez a mánia odáig terjedt, hogy még a régi rómaiak tetteit és történelmét is kisajátítják, Romulustól Romulus Augustulusig. . . Óvakodjunk, uraim, ettől a betegségtől, mely neveltségessé tesz bennünket az idegenek előtt.”

A. I. Cuza, az 1858-ban egyesült két fejedelemség első uralkodója, akivel Klapka, ill. a magyar emigráció vezető szerve, a Magyar Nemzeti Igazgatóság fontosabb egyezményeit kötötte, sajátos képviselte ezt a végleges célját és tartalmát tekintve egyértelműen még kialakulatlan, stílusában azonban maris rendkívüli módon „kifinomult” román nacionalizmust. Moldvából származván maga eredetileg nem tartozott a „dáko-romanisták” közé, sőt ebben a kérdésben eleinte Kogalniceanura hallgatott, aki néhány évig miniszterelnöke is volt. A későbbiekben azonban egyre inkább a mezőszéki eredetű A. Papiu befolyása alá került, aki az ötvenes és hatvanas években a dáko-romanizmus és a magyarellenesség legfőbb ideológusának számított. Gyakorlati politikájában ennek megfelelően Cuza elfogadta Moldva és Havasalföld egyesülését mint pillanatnyilag elérhető maximumot. Am ugyanakkor azt sem tartotta kizártnak, hogy kedvező külpolitikai konstelláció esetén a későbbiekben a dáko-román eszme is megvalósítható lesz. Mivel Erdélyről egyetlen magyar emigráns sem tudott és akart lemondani, a magyar emigráció hatékony támogatása – s ez a könyv egyik gazdagon dokumentált alaptézise – valójában nem állt, nem állhatott a román politika érdekében. Abban a tényben, hogy a magyar emigráció törekvéseit Cuza általában nem akadályozta, képviselőivel tárgyalt, sőt megállapodást kötött velük, így tehát sokkal inkább a messzire tekintő román külpolitika egyik taktikai elemét, s nem a Duna-konföderáció eszméjének felkarolását kell

tátnunk. A magyar emigránsok jelentős része – s ez a szerző másik fő megállapítása – ezt sokáig nem értette meg, s a román vezetőktől olyasmit várt, amit azok nemzeti céljuk feladása nélkül nem adhattak meg. Másként fogalmazva: az 1848-as magyar emigráció Duna-konföderációs elképzelése nemcsak a nagyhatalmi politika oldaláról, hanem a leginkább érdekelt fél, Románia politikájának a szempontjából is irreális volt.

Nem kizárt, hogy Borsi-Kálmán olvasói között lesznek olyanok, akik a méltán rosszízű és rosszlelkű dezilluzionálás feléledésére fognak gondolni. Biztosra vesszük azonban, hogy az elfogulatlan többség meg fog hajolni a felsorakoztatott bizonyító anyagok előtt, s a könyvet inkább reális múlt-szemléletünkhöz való figyelemre méltó hozzájárulásként fogja értékelni.
(Magvető)

ROMSICS IGNÁC

